

مطالعه اتنوبوتانی و اثرات گیاهان دارویی شهرسی سخت در درمان بیماری‌های تنفسی

مریم صیادیان سی سخت^۱

کارشناسی ارشد سیستماتیک گیاهی، دانشکده علوم، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

m.sayadian65@gmail.com

چکیده

بیان مسأله: بهره‌گیری از طبیعت و گیاهان موجود در آن از قدیم الایام مورد توجه بشر بوده است و اصولاً انسان اولیه مراحل تکوین و تکامل خود را در طبیعت طی نموده است. در شرایط کنونی نیز علیرغم پیشرفت علوم مختلف استفاده از گیاهان و سایر مواهب طبیعت به شیوه‌ای کاملاً سنتی به صورت دارویی و خوراکی صورت می‌گیرد. اتنوبوتانی به معنی دانشی است که بشر از گیاه‌شناسی و اکولوژی محیط‌زیست گیاهان دارد. شناسایی و معرفی ذخایر بومی گیاهان هر منطقه، اشکال و موارد استفاده سنتی این گیاهان با توجه به تنوع بوم‌شناختی ایران می‌تواند فراهم‌کننده اطلاعات مفیدی در زمینه فعالیت‌های دارویی جامعه باشد.

هدف پژوهش: هدف از این مطالعه شناسایی گیاهان دارویی منطقه و استفاده از دانش و تجربه اهالی بومی برای معرفی خواص و موارد ناشناخته گیاهان دارویی موثر در درمان بیماری‌های تنفسی موردنظر می‌باشد.

روش و چگونگی انجام پژوهش: شهر سی‌سخت در ۳۵ کیلومتری یاسوج، در دامنه کوه دنا از بلندترین قله‌های رشته‌کوه زاگرس جای گرفته است، و مرکز شهرستان دنا می‌باشد. اطلاعات مربوط به نام محلی، خواص درمانی، مصارف سنتی، نحوه استفاده و زمان جمع‌آوری نمونه‌های گیاهی در منطقه با استفاده از پرسشنامه‌ها و مصاحبه با افراد باتجربه و عطاری‌های معتبر مستندسازی گردید.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: ۷۱ گونه گیاه دارویی شامل ۶۲ جنس و ۲۹ خانواده در منطقه موردنظر وجود دارد. از مجموع این گیاهان دارویی مورد استفاده در طب عوام، ۶ گونه گیاهی شامل: شکر تیغال *Echinops ritrodes*، آویشن *Thymus daenensis*، بومادران *Achillea millefolium* L، پسته وحشی *Pistacia spp*، پونه کوهی *Ziziphora*

Alcea hohenackeri Boiss گل ختمی در درمان بیمای های تنفسی به وفور مورد استفاده قرار

می گیرند.

کلید واژه ها: اتنوبوتانی، ذخایر بومی، سی سخت، گیاهان دارویی .

Study of ethnobotany and the effects of medicinal plants in treatment of respiratory diseases in Sisakht city

Maryam sayadian sisakht

Master of Plant Systematics, Department of Biology, Faculty of Science, Yasouj University,

Yasouj, Iran

m.sayadian65@gmail.com

Abstract

Statement of Problem: Using the nature and its plants was considered by ancient human beings. Clearly, the primitive men have completed their evolution process in nature. Ethnobotany means the knowledge humans have gained from botany and ecology of plants. Identifying and introducing the native reserves of plants in each region, forms and uses of these plants due to the ecological diversity of Iran can provide useful information in the field of Pharmacology activities.

Research Purpose: The purpose of this study is to identify medicinal plants in the region and use the knowledge and experience of local people to introduce the properties and unknowns of medicinal plants effective in treatment of respiratory diseases.

Research Method: The city of Sisakht, 35 km from Yasuj, is located at the foothills of Mountain Dena, one of the highest peaks in the Zagros Mountains, and is the center of the city of Dena. Information about traditional uses, how to use and time of collecting plant samples in the region were documented using questionnaires and interviews with experienced people and reputable perfumers.

Results and Conclusion: There are 71 species of medicinal plants including 62 genera and 29 families in the area. 6 species of all known medicinal plants of Sisakht including *Echinops ritrodes*, *Thymus daenensis*, *Achillea millefolium* L., *Pistacia* spp., *Ziziphora clinopodioides*, *Alcea hohenackeri* Boiss are widely used in treatment of respiratory diseases.

Keywords: Ethnobotany, Indigenous reserves, Sisakht, Medicinal plants.

۱. مقدمه

در زمان‌های بسیار دور پیش از آن که متخصصان و دانشمندان به مطالعه علمی و کشف ویژگی‌های درمانی گیاهی بپردازند، مردم عادی دریافتند که چگونه انواع گیاهان خوراکی و سمی را از یکدیگر جدا کنند، و به تدریج با قسمت‌های مفید گیاهان آشنا شدند و طرز چیدن آن‌ها را فرا گرفتند. این گنجینه دانش و اطلاعات به نسل‌های بعدی منتقل شد. در قرن اخیر نگاه مردم در استفاده از گیاهان دارویی و مطالعات اتنوبوتانیکی نسبت به گذشته بیشتر شده و توجه ویژه‌ی پاره‌ای از جوامع علمی را به خود جلب کرده و پیشرفت‌های چشمگیری داشته است. تعاریف متعددی در رابطه با اصطلاح اتنوبوتانی در مجامع علمی وجود دارد. اما بطور کلی می‌توان گفت که اتنوبوتانی مطالعه چگونگی رفتار انسان‌ها در فرهنگ خاص و استفاده از گیاهان بومی منطقه می‌باشد. اتنوبوتانیست‌ها تلاش می‌کنند دریابند چگونه گیاهان به عنوان غذا، پناهگاه، درمان، لباس، شکار و مراسم مذهبی استفاده می‌شود (۱).

اثرات جانبی داروهای با منشأ طبیعی و گیاهی بسیار کمتر از داروهای شیمیایی و مصنوعی است. مطالعات نشان می‌دهد که هر چند سرعت عمل داروهای گیاهی و طبیعی نسبت به داروهای شیمیایی کمتر است، اما دوام و پایداری اثرات مثبت آن‌ها بیشتر است. (۵-۱) روند مطالعه بر روی گیاهان و گیاه‌درمانی به سرعت در همه جای دنیا رو به افزایش است، به طوریکه در برخی کشورها، مطالعه اتنوبوتانی، برای کشف، بهبود و توسعه داروهای جدید استفاده شده است. رویکرد جهانی به استفاده از گیاهان دارویی و ترکیب‌های طبیعی در صنایع دارویی، آرایشی - بهداشتی و غذایی و به دنبال آن توجه مردم، مسئولین و صنایع داخلی به استفاده از گیاهان دارویی و معطر، نیاز مبرم به تحقیقات پایه‌ای و کاربردی وسیعی را در این زمینه نمایان می‌سازد (۵).

شناسایی و معرفی فلور گیاهان دارویی و موارد استفاده سنتی این گیاهان فراهم کننده‌ی اطلاعات مفیدی در رابطه با پراکنش و کاربرد گیاهان دارویی هر منطقه بوده می‌باشد و زمینه را برای انجام اقداماتی نظیر احیاء، حفاظت و تکثیر گیاهان دارویی در مزارع با شرایط اکولوژیکی مشابه فراهم می‌آورد. اهداف عمده در انجام این تحقیق شناسایی گونه‌های گیاهان دارویی مؤثر بر بیماری‌های تنفسی منطقه و بررسی میزان آگاهی ساکنان منطقه از این گیاهان دارویی و نحوه استفاده از آن‌ها می‌باشد. لذا با توجه به اهمیت این مسأله بر آن شدیم گامی مثبت در راستای شناسایی، معرفی گونه‌های بومی دارویی و نحوه استفاده سنتی مردم از این گیاهان برای درمان بیماری‌های تنفسی در شهر سی‌سخت واقع در دامنه و کوهپایه قله‌های مرتفع دنا داشته باشیم.

۲. روش پژوهش

شهر سی سخت مرکز شهرستان دنا، در شمال استان کهگیلویه و بویراحمد در ۳۰ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ به ارتفاع ۲۲۵۰ متر از سطح دریا در دامنه کوههای زاگرس و در جنوب غربی قله دنا و در حدود ۳۵ کیلومتری شمال غرب شهر یاسوج واقع گردیده است. این محدوده یکی از غنی ترین نقاط ایران از جهت تنوع گیاهی و جانوری است. جنگل های بلوط که در میان آنها گونه های جنگلی بن، کیکم، ارزن، زالزالک و شن نیز دیده میشود، گونه غالب جنگلی تا ارتفاع ۲۵۰۰ متری از سطح دریاست. از ارتفاع ۲۵۰۰ تا ۳۵۰۰ متری از سطح دریا، درختچه های ارزن، شن، گون و درختان سروکوهی و در ارتفاعات بالاتر، انواع گیاهان علفی و بوته ای و گیاهان کوچک و خزه ها می رویند. اقلیم سی سخت تحت تاثیر کوهستان دنا دارای زمستان های سرد تا بسیار سرد و تابستان معتدل می باشد. تفاوت میانگین دمای دی ماه و تیرماه ۲۲ درجه سانتیگراد می باشد، لذا دامنه ی نوسان دما بالاست. متوسط درجه حرارت سالیانه در این شهر ۱۴/۵ درجه سانتیگراد می باشد. رژیم بارشی منطقه ی دنا بارانی - برفی می باشد به نحوی که حدود ۷۰ درصد باران و ۳۰ درصد آن بصورت برف می باشد، که بارش برف بیشتر در ارتفاعات بالا صورت می گیرد. متوسط میزان بارش ۷۲۲ میلی لیتر است. ارتفاعات دنا عموماً رسوبی اند و گاهی در بین آن ها طبقات دگرگونی هم دیده می شود (۷).

روش جمع آوری داده ها به توزیع دانش بومی مربوط به استفاده از گیاهان دارویی و پراکندگی آن ها بستگی دارد. این دانش اغلب از افراد مسن تر و افرادی که دارای اطلاعاتی در مورد گیاهان دارویی هستند، جمع آوری می شود. اطلاعات مورد نیاز پیرامون کاربرد گیاهان دارویی با استفاده از پرسشنامه از افراد مسن به ویژه افرادی که در زمینه کاربرد گیاهان دارویی خبره هستند و عطارهای معتمد شهر گردآوری شد. در مرحله اول تعداد ۵۰ پرسشنامه تهیه و بصورت تصادفی و پراکنده توسط اهالی شهر سی سخت تکمیل شدند. سپس در مراحل بعدی افراد مجرب، به ویژه کسانی که در شهر بعنوان طبیب های سنتی و محلی شناخته شده هستند و با بیشتر گونه های دارویی منطقه آشنا بودند، انتخاب شدند. اطلاعات دارویی با نشان دادن گونه های جمع آوری شده از منطقه مورد مطالعه به این افراد مجرب، بومی و افراد سالخورده معتمد منطقه و پرسیدن نام محلی، نحوه جمع آوری، اندام مورد استفاده و نحوه کاربرد گونه هایی که از آن ها در درمان بیماری های تنفسی استفاده می کنند، و همچنین مطالعات اسنادی و سایر منابع گیاهان دارویی تهیه گردیدند.

۳. یافته‌ها

شهر سی سخت از نظر تقسیمات جغرافیای گیاهی در منطقه ایرانی- تورانی واقع شده است. وجود ۷۱ گیاه دارویی و خوراکی پرمصرف از ۶۲ جنس و ۲۹ خانواده موید فلور غنی این منطقه است. که دلیل آن محصور شدن بین قله‌های مرتفع دنا و تنوع رویشگاهی آن جستجو کرد به طوری که فلور متنوعی از گیاهان دارویی از علفی‌های یکساله تا چندساله، بوته‌ای، درختچه‌ای و درختی را موجب شده است. از ۷۱ گونه‌ی گیاه دارویی شناخته شده در این منطقه، ۶ گیاه به وفور برای درمان بیماری‌های تنفسی توسط ساکنین این منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد:

۱-۲- گل ختمی (*Alcea hohenackeri Boiss* (نام محلی : گل بلک Balak)

گل ختمی از خانواده *Malvaceae*، گیاهی پایا با منشا آسیا و اروپا است. دارای ساقه‌ای راست، خشن و به ارتفاع ۲ تا ۳ متر که برگ‌هایی به رنگ سبزی زیبا، منقسم به ۵ تا ۷ لوب دندانه‌دار دارد. گل‌های آن بزرگ و به رنگ‌های سفید، قرمز، ارغوانی و زرد است. در فاصله اواخر خرداد تا اواسط شهریور گل می‌دهد به عنوان زینت نیز غالباً پرورش می‌یابد (۲). قسمت مورد استفاده این گیاه، برگ، گل و حتی ریشه آن است. گل‌های آن باید قبل از شکفتن کامل، چیده شود. استفاده درمانی از ختمی، مدتهاست در طب عوام بین مردم معمول می‌باشد بطوری که هنوز هم از ارزش درمانی آن، بین مردم کاسته نشده است. گل ختمی اثر رفع تحریکات جلدی و نرم کننده داشته و در مداوای بیماری‌های سینه، سرفه و درد گلو بکار می‌رود. ریشه ختمی نیز اختصاصاتی شبیه برگ و گل آن داشته و مصرف ریشه ختمی در تمام موارد التهاب، سرفه‌های شدید، نزله‌ها، برونشیت، بیماری‌های منشاء التهاب سینه توصیه شده است (۳).

۲-۲- شکر تیغال (*Echinops ritrodes* (نام محلی: گوفرائی، شکروک)

گیاهی است از خانواده آستراسه، پایا و دارای ساقه راست، معمولاً منشعب در انتها و به طول ۱۰ تا ۴۰ سانتیمتر که ظاهری بسیار زیبا، مخصوصاً پس از گل دادن دارد. برگ‌های آن دارای پهنکی با تقسیمات عمیق دندانه‌دار و منتهی به یک خار دراز و نوک تیز در راس هر دندانه است. از مشخصات آن این است که پهنک برگ آن دارای دو رنگ متمایز، یکی سفید در سطح تحتانی و دیگری سبزی روشن در سطح فوقانی است. پراکندگی آن در محیط‌های مختلف به صورتی است که معمولاً در دامنه‌های آفتابگیر و سنگلاخی، تا ارتفاعات ۱۳۵۰ متری و حتی بیشتر بالا می‌رود و در غالب نواحی مرکزی و جنوبی اروپا، شما آفریقا مخصوصاً مراکش و در آسیا و ایران یافت می‌شود. کاپیتول‌های کروی، آبی رنگ و زیبای این گیاه در فاصله ماه‌های

تیر تا شهریور به تناسب محل رویش، در راس ساقه و انشعابات آن ظاهر می‌شوند و در مجاورت برگ‌های دورنگ گیاه، منظره زیبا بوجود می‌آورند (۲-۸).

کلیه قسمت‌های این گیاه به استثنای میوه آن که سمی می‌باشد، اثرمردر و معرق دارند و سابقاً از آن‌ها جهت مداوای بیماری‌های پوستی و بعنوان معرق استفاده بعمل می‌آمده است.

اخیراً ماده‌ای به نام شکر تیغال در درمان ناراحتی‌های تنفسی به ویژه در درمان سرفه‌های ناشی از بیماری کرونا در میان بومیان منطقه به وفور استفاده می‌شود.

شکر تیغال ماده‌ای است به شکل گلوله‌ای تاول‌دار، سفید مایل به زرد و کمی شیرین که در اثر زندگی حشره‌ای به نام لارینوس ماکولاتوس *Larinus maculatus* روی برگ و شاخه‌های گیاهی به نام خارشکر یا گل تیغال تولید می‌شود. به این ترتیب که پس از این که حشره برگ و شاخه را نیش می‌زند، برای نگهداری تخم‌ها و نوزاد خود پیله و لارو خود را روی آن می‌گذارد. پس از رشد لارو در داخل پیله و طی دوره‌ی زندگی به صورت حشره درآمد پیله را سوراخ می‌کند و از آن خارج می‌شود. پیله‌ی به جا مانده که از جنس ترشحات گیاه اکینوپس می‌باشد را شکر تیغال می‌گویند. شکر تیغال طبیعت سرد و مرطوب دارد و برای درمان و یا تخفیف بیماری‌های ریوی به‌عنوان خلط‌آور، برطرف کننده سرفه، تحریک دستگاه تنفسی تحتانی، ملین سینه، رفع خشونت سینه، صاف کردن و رفع خشکی گلو، درمان تنگی نفس و آسم استفاده می‌شود. شکر تیغال را پودر کرده و به همراه دم‌کرده‌ی آویشن و گل ختمی مصرف می‌شود.

۲-۳- آویشن *Thymus daenensis* Čelak. (نام محلی: اوریشوم orishom)

گیاهی است پایا از خانواده نعناع و دارای نمونه‌هایی به اشکال متفاوت و متمایز از یکدیگر، به طوری که در بین آن‌ها، پایه‌هایی با ساقه مدور یا چهارگوش و فرم‌هایی با ریشه نابجا در ناحیه ساقه خوابیده گیاه با زمین، دیده می‌شود. پایه‌های متعدد آن، خشبی کوتاه قد و بالشتکی غالباً به صورت انبوه، سطح زمین محل رویش را فرا می‌گیرد. برگ‌ها متقابل، کوچک، خطی تا سرنیزه‌ای باریک، و گل‌های کوچک آن به رنگ سفید یا ارغوانی و مجتمع در کناره برگ‌هاست. گل‌های آن که در فروردین تا اوایل پاییز به تناسب شرایط محل رویش ظاهر می‌شود، نوش فراوان و معطر برای زنبور عسل فراهم می‌سازد (۲-۸). رویشگاه آن مناطق کوهستانی در منطقه ایرانی تورانی می‌باشد. آویشن نه تنها یکی از ادویه‌های محبوب است بلکه دارویی شفا بخش و ضامن سلامت نیز است. فعال‌ترین عنصر آویشن، تیمول است که به آن خاصیت ضدباکتری، ضدعفونی‌کننده و ضد قارچ

بخشیده است. قسمت مورد استفاده این گیاه کلیه اعضای هوایی آن مخصوصاً سرشاخه گلدار گیاه است که پس از چیدن باید در سایه خشک گردیده و سپس مورد استفاده قرار گیرد.

دم کرده‌ی سرشاخه‌های گلدار آن که با افزودن عسل، طعم شیرین حاصل کرده باشد، اثر بارز در اسپاسم و حالات تشنجی دستگاه تنفسی نشان می‌دهد و در سیاه سرفه، آسم مرطوب مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۲-۴- بومادران (*Achillea millefolium* L. نام محلی: برنجاس (Berenjas))

گیاهی چند ساله از خانواده آستراسه، با ارتفاع تا ۱۰۰ سانتیمتر، اغلب کرکدار، بیخ ساقه اغلب ضخیم چوبی شونده. برگ‌هایی بدون دم‌برگ، دراز، پوشیده از کرک و منقسم به بریدگی‌های بسیار باریک دارد. کاپیتول‌های کوچک و متعدد به طول ۴ تا ۸ میلی‌متر و عرض ۲ تا ۵ میلی‌متر می‌باشد. وضع مجتمع به صورت گل‌آذین دیهیم، در قسمت‌های انتهایی ساقه دارد. از کلیه قسمت‌های این گیاه، بوی قوی استنشام می‌شود به طوری که به مجرد دست زدن به اعضای گیاه این بو احساس می‌گردد (۲). قسمت‌های مورد استفاده این گیاه، سرشاخه گلدار و برگ آن است که طعم تلخ و بوی قوی دارند. بومادران از گیاهانی است که تاریخ استفاده از آن برای درمان بیماری‌ها، باید به زمان‌های خیلی قدیم نسبت داده شود. در قرون اولیه، برای بند آوردن خون و علاج زخمهایی که با خونریزی همراه بود استفاده بعمل می‌آورده‌اند. استفاده از بومادران از این زمان به بعد روبه افزایش گذاشت. دم کرده سرشاخه گلدار بومادران در رفع گاستریت‌های حاد و مزمن، رفع نفخ و ترش کردن غذا استفاده می‌شود. در سال‌های اخیر، به ویژه با اپیدمی شدن بیماری کرونا، ساکنان بومی منطقه سی سخت از سرشاخه گلدار خشک شده برای رفع سرفه‌های مزمن استفاده بعمل می‌آورند.

۲-۵- پسته وحشی (*Pistacia* spp. نام محلی: بنه (Baneh))

درخت *Pistacia* که از خانواده آناکاردیاسه می‌باشد به طور گسترده‌ای در منطقه مدیترانه و خاورمیانه توزیع شده است. بین ۱۵ گونه شناخته شده از این جنس تنها ۳ گونه در ایران رشد می‌کنند که شامل *P. vera*, *P. atlantica*, *P. khinjuk* می‌باشد که از گونه‌های مهم پسته محسوب می‌شود. این گیاه بصورت درختچه و درختان کوچک با بلندی ۱۵-۵ متر رشد می‌کند و برگ‌های این درختان بسته به نوع گونه می‌تواند همیشه سبز یا برگ‌ریز باشند. دامنه اصلی گسترش این گونه از جنوب شرقی ترکیه تا شمال سوریه، شمال عراق، کوه‌های غرب و جنوب ایران و از استان سیستان و بلوچستان، پاکستان تا شرق افغانستان است. حدود ارتفاعی رویشی آن در ایران بین ۲۷۰۰-۴۰۰ متر از سطح دریا است. میوه این گیاه به صورت محلی برداشت و جمع‌آوری می‌شود (۲). این درخت یک گیاه بومی در ایران است که از صمغ گونه *P. khinjuk* در طب

عامیانه و سنتی استان کهگیلویه و بویراحمد کاربردهای فراوانی از جمله دندان درد دارد. و همچنین کاربردهای دیگری برای زخم معده، درمان سرفه و بیماری‌های تنفسی و همچنین بعنوان جویدنی و خوشبو کننده‌ی دهان دارد.. در طب عوام شهر سی سخت دم کرده‌ی صمغ درخت پسته وحشی که سقز نامیده می‌شود، جویدن و خوردن آن بصورت خام و استنشام دود حاصل از حرارت دادن این ماده، اثر معجزه‌آسایی در درمان بیماری‌های تنفسی، سرفه‌های مزمن دارد.

۲-۶- پونه کوهی *Ziziphora clinopodioides* Lam (نام محلی: پین کهی *Piyene kohi*)

از خانواده نعناعیان با نام کاکوتی کوهی، شامل ۴ گونه علفی یکساله و چند ساله به نام‌های *Z. clinopodioides* (کاکوتی کوهی، مشک طرامشک)، *Z. tenuior* (کاکوتی)، *Z. persica* (کاکوتی ایرانی)، *Z. capitata* (کاکوتی سرسان) است که علاوه بر ایران در تالش، ترکمنستان، افغانستان، ارمنستان، آناتولی، آسیای مرکزی، سوریه، ماورای قفقاز و غرب سیبری نیز می‌رویند (۲-۳). در طب عوام سی سخت از گونه *Z. clinopodioides* به عنوان آرام‌بخش، مقوی معده، سرماخوردگی، سرفه، تب و ضد عفونی کننده به وفور استفاده می‌شود. برای تسکین سرفه و سرماخوردگی از سرشاخه گلدار و برگ‌های تازه یا خشک شده‌ی گیاه بصورت دم کرده استفاده بعمل می‌آورند.

۳. بحث و نتیجه گیری

طبق نتایج به دست آمده بیشترین گیاهان مورد استفاده در منطقه مربوط به خانواده نعنا می‌باشند که برای رفع سرفه و خاصیت ضد عفونی کنندگی در زمان سرماخوردگی استفاده می‌شود. ساکنان این منطقه بدون اطلاع از ترکیبات شیمیایی و خواص درمانی اثبات شده از سالیان دور بر اساس تجربه از گیاهان برای درمان بیماری‌های مختلف از جمله سرماخوردگی و بیماری‌های تنفسی استفاده بعمل آورده‌اند. لازم به ذکر است، که نحوه استفاده و خاصیت درمانی پذیرفته شده یک گیاه در یک منطقه ممکن است با اعتقاد بومی مردم مناطق دیگر متفاوت. حتی پذیرفته نشده باشد. امروزه گیاهان دارویی دارای نام علمی پذیرفته شده می‌باشند، همچنین تلاش بسیاری در جهت تجزیه علمی گیاهان انجام گرفته تا حداقل مهم‌ترین اجزای شیمیایی موجود در گیاه و ترکیبات فعال آن را شناسایی نمایند. هر موجود زنده ترکیبات ویژه بی‌شماری تولید می‌کنند که دانش شیمی نوین در بسیاری از موارد قادر به ساخت آن‌ها نیست. هر گیاه به تنهایی، خود یک منبع دارویی آماده است که می‌توان ترکیب دارویی موجود در آن را استخراج، تخلیص، تعیین مقدار و نگهداری کرد. لازم به توضیح می‌باشد که مصرف خودسرانه و بی‌رویه گیاهان دارویی می‌تواند اثرات سوئی برای سلامت فرد در پی داشته باشد. در نهایت کسب اطلاعات محلی و آشنایی با گیاهان دارویی مناطق مختلف می‌تواند آغاز معرفی یک داروی گیاهی به سیستم سلامت جامعه باشد.

منابع:

- ۱- امامی، ا.، شمس اردکانی، م.، مهرگان، ا.، آقاورزی، ف.، اصلانی، س.، حمیدفر، ش.، میرلوحی، م. ۱۳۸۹. فرهنگ مصور گیاهان دارویی. سبز آرنج. تهران
- ۲- اسدی، م. ۱۳۸۹-۱۳۶۷. فلور ایران. جلدهای ۶۶-۱، انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور
- ۳- زرگری، ع. ۱۳۷۳-۱۳۶۸. گیاهان دارویی. جلدهای ۱-۵. انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۴- میرحیدر، ح. ۱۳۷۳. معرف گیاهی (کاربرد گیاهان در پیشگیری و درمان بیماری‌ها)، جلد ۷-۱. نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- ۵- مالکی خضزلو، س.، انصاری اردلی، س.، مالکی خضزلو، م. ۱۳۹۵. مطالعه اتنوبوتانی و مصارف سنتی برخی گیاهان دارویی شهرستان عجبشیر، همایش ملی مدیریت منابع طبیعی، دانشگاه گنبد کاووس، ایران
- ۶- میردیلیمی، س.ز.، حشمتی، غ.م.، بارانی، ح. ۱۳۹۳. مطالعه اتنوبوتانی و اتنواکولوژی گونه‌های دارویی کچیک. دوفصلنامه دانش‌های بومی ایران.
- ۷- جعفری، ع. ۱۳۸۳. شناسایی و معرفی گیاهان دارویی منطقه حفاظت شده دنا. دوازدهمین کنفرانس زیست‌شناسی. همدان. ایران.
- ۸- مظفریان، و. ۱۳۹۶. فلور استان چهارمحال و بختیاری. انتشارات موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور. تهران
- ۹- دینی، م.، باباخانلو، پ.، محمدی، م.، گلی‌پور، م.، ۱۳۸۱. بررسی منابع تولیدکننده شکر تیغال در استان تهران. نشریه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران. دوره ۱۲. شماره ۱
- 10- Jahantab, E., Hatami, E., Sayadian, M., Salahi, A. 2018. Ethnobotanical study of medicinal plants of Boyer Ahmad and Dena regions in Kohgiluyeh and Boyer Ahmad province, Iran. *Advanced Herbal Medicine* .
- 11- Asadbeigi, M., Mohammadi, T., Rafieian-Kopaei, M., Saki, K., Traditional effects of medicinal plants in the treatment of respiratory diseases and disorders: an ethnobotanical study in the Urmia. 2014. *Asian Pac J Trop Med*.